

A TÁRSADALMI SZERVEZET, A KULTUSZ ÉS A MAGYAR
PARASZTSZOBA TÉRBEOSZTÁSA

Már egy korábbi tanulmányomban felhívtam a figyelmet arra, hogy a hagyományosan berendezett parasztszoba két egymástól eltérő jellegű és funkciójú részből áll. Az egyik sarokban találjuk a tűzhelyet. Ebben a részben — a tűzhely körül — folyik a munka. Nemcsak a főzés-sütés, hanem pl. tél idején a szobában elvégezhető egyéb munkák is. A tűzhely, a kemence melléke az öregek, a nők, a gyermekek tartózkodási helye. Ebben a részben a falakon a mindennapi használati eszközök függenek. Ez a rész a szobának a *munkatere*. A tűzhellyel, kemencével keresztben lévő sarokban rendszerint sarokpad van. Ennek szögében áll az asztal s rajta az abrosszal letakart kenyér. A sarokpad körüli falrész képekkel díszített. A megtisztelt vendéget az asztal mellé ültetik s az asztal belső sarkánál van a család vezetőjének helye is. A szobába lépő cigány, koldus, ismeretlen vándor a szobának ezt a sarkát nem igen közelítheti meg. Ezt a részt *kultikus térnek* neveztem.¹ A *kultikus teret* és a *munkatert* úgy választhatjuk el egymástól, ha egy képzeletbeli átlót húzunk az ajtó mögötti saroktól a szoba belső sarkába (1. kép). Rámutattam arra is, hogy a szoba berendezése akkor alakul át, ha a család hagyományos társadalmi szervezete, társadalmi szemlélete megváltozik s a gazdasági és társadalmi tényezők a polgárosodás felé sodorják. Ekkor a tűzhely kikerül a szobából, az asztalt középre állítják, a kenyeret a kamrába viszik s a képek, faldíszek hagyományos helye is megváltozik.²

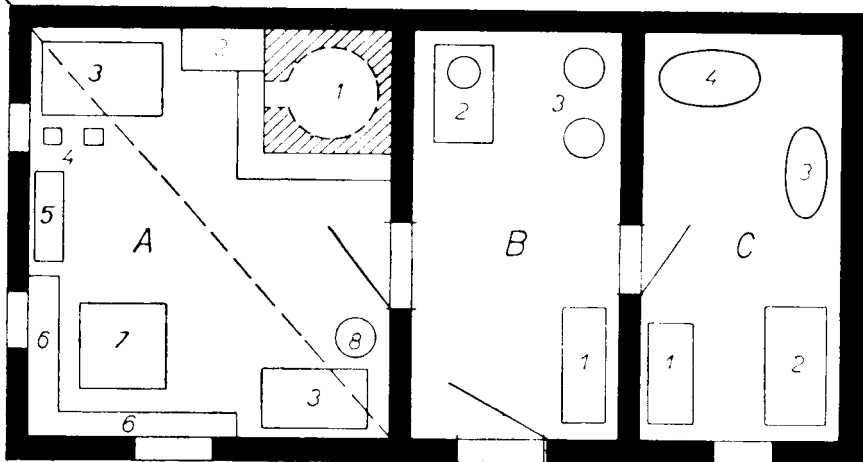
Néhány évvel később a kelet-európai parasztszoba s a különböző észak- és belső-ázsiai állandó építmények, sátrak belső térbeosztásának kérdésével Ránk G. foglalkozott.³ Ránk G. az orosz 'füstös' szobák (Rauchstube), az észti és lett lakócsűrők, valamint a délbaltikumi konyhából fűthető kemencés házak vizsgálata nyomán arra az eredményre jutott, hogy Kelet-, Északkelet-Európában a lakóházak szobájának belső térbeosztása — a különböző variációk

¹ GUNDA B., Társadalmi tényezők és a népi műveltség alakulása. Erdélyi Helikon, XVII. k. 7. sz. Kolozsvár, 1944. 382. l.

² GUNDA B., i. m. 382. l.

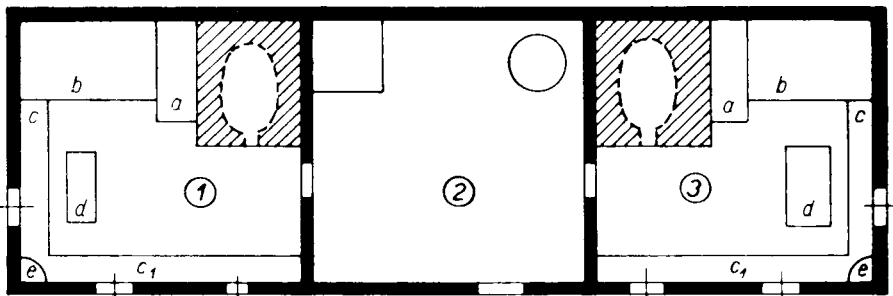
³ RÁNK G., Das System der Raumeinteilung in den Behausungen der nordeurasischen Völker. Ein Beitrag zur nordeurasischen Ethnologie, I. Teil. Stockholm. 1949. (= RÁNK G., 1949. a.) — II. Teil. Stockholm, 1951. (= RÁNK G., 1951.) — RÁNK G., Die heilige Hinterecke im Hauskult der Völker Nordosteuropas und Nordasiens. FFC. N:o 137. Helsinki, 1949. (= RÁNK G., 1949. b.)

mellett is — azonos elveken alapszik. Ránk G. a hagyományosan berendezett parasztszobán belül három különböző funkciójú teret különböztet meg, amelyhez negyedikként még a kemence járul. — A kemence a szoba

1. kép. Sarkos elrendezésű szoba. A. szoba, 1. kemence, előtte és mellette padkával, 2. padszék (az öregek fekvőhelye), 3. ágy, 4. székek az ágy előtt, 5. modern fiókos szekrény, 6. padszék, 7. asztal, 8. káposztás hordó. B. eresz, 1. edényes szekrény, 2. kézimalom, 3. kukoricalisztes zsákok. C. kamra, 1. faragó szerszámok helye, 2. szövőszék, 3—4. sövényből font gabonás kasok. A szaggatott vonal a kultikus és munkatér kb. határvonalát jelzi. Domokos, Lápos völgye, Románia.

N

S

2. kép. Fehérorosz ház alaprajza. 1, 3. szoba (chata), 2. pitvar, a. kemencepad (ležanka), b. alvópriccs (pol vagy polati), c. pad a fal mentén, d. asztal, e. ikon (božnica). Kosić M. N. után.

igen tekintélyes részét elfoglalja. A négy tér egymástól való elhatárolása a legtöbbször csak eszmei, de az elhatárolást lehetővé teszik a szobában található különböző oszlopok és rudak is. A négy rész egyike tehát maga a kemence, amely köré a háziak életének számtalan jelensége tapad. A kemence a legtöbbször az ajtó mellett áll s fűtőnyílása az ajtó felé torkollik (2. kép). A ke-

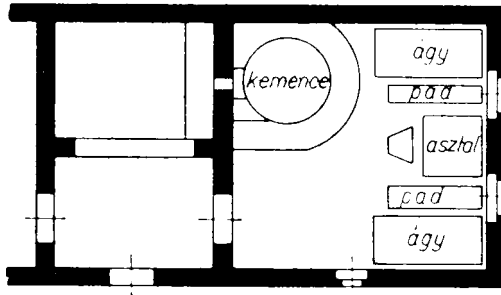
mence elejétől a hosszanti falig terjedő, ajtó előtti rész konyhai és gazdasági saroknak tekinthető. Ennek a résznek társadalmi szempontból is alárendelt a jelentősége. A kemence oldalfalától befelé, a hátsó fal mellett húzódó s a kemence szélességének megfelelő rész az alvóhely, a szülők, kisgyermek, de főleg az asszonyok tartózkodási helye. A kemencével átlósan szemben fekvő 'negyede' a szobának tisztaságával, ünnepélyességével tűnik ki. Az itteni sarokban áll rendszerint az asztal, a falak találkozásánál képek, ikonok stb. függenek. Ránk G. ezt az elrendezést általánosnak tartja a kelet-európai parasztszobában s számtalan példával rámutat arra, hogy a különböző népeknél az egyes részekhez — lényegében azonos tartalmú — hagyományos szokások fűződnek. Az egyes részek különállóságát és sajátos funkcióját a nyelvi megjelölések, elnevezések is bizonyítják. Így pl. a finneknél az ajtó, ill. a kemence fűtőnyílása előtti térnek *ovensuu* 'Türöffnung, Türmund', *ovilattia* 'Türdiele' vagy *hevossilta* 'Pferdediele' az elnevezése. Az utóbbi elnevezés még nyilvánvalóan annak a szokásnak az emléke, amikor a lovakat a téli hidegben az ajtó előtt bent a szobában etették és itatták. A régi karjalaiaknál *ovičuppu* 'Tür-ecke, Türwinkel' ennek a résznek a neve s az oroszok, az inkeriek, a szetukézek edény-, polc- vagy szekrény-saroknak nevezik. A fenti terület parasztszobáiban a kemence mögötti hálórészben priccsek, fekvőpadok vannak, amelyek alatt tél idején igen gyakran a kisebb állatokat, a baromfit tartják. Karjala-Savolaxban ennek a résznek a neve *perämaa* 'Hinterboden'. Az elnevezés a szobarész kideszkázatlan földjével függ össze. Finn területen a *karsina*, *karsinapuol* vagy *karsinalattia* elnevezés is gyakori. A terminológia félreérthetetlenül az állatok tartására szolgáló rekeszt jelenti. De amint majd látjuk olyan kifejezések is ismeretesek, amelyek arra utalnak, hogy a szobának ez a területe a nők helye. Igen szembetűnő az elnevezése annak a saroknak, ahol az asztal áll. Ezt a sarkot pl. az oroszok 'első szögletnek', 'első saroknak' (*perednij ugol*), 'szép' vagy 'nagy' saroknak hívják.⁴ Mivel Ránk G. munkájának néhány problémájára még visszatérek, a további részletek ismertetésével nem foglalkozom, inkább arra szeretnék rámutatni, hogy lényegében azonos térbeosztást figyelhetünk meg a magyar parasztházban is.

Magyar népterületen s általában a Kárpátok lengyel, ukrán, román és szlovák népterületén, a német telepések falvaiban az ún. sarkos elrendezést találjuk meg. A különböző néprajzi leírásokból az derül ki, hogy a sarkos elrendezés a századforduló táján, századunk második, harmadik évtizedéig általános volt.⁵ Csak a Fekete Körös völgyétől délre Hunyad, Krassósözörény, a

⁴ RÁNK G. 1949. a. 15—17, 25—35. l.

⁵ Az oldalszámra idézhető adatok részletes felsorolását elhagyom. Elég ha utalok GÖNCZI F., JANKÓ J., MALONYAY D., VAJKAI A. közismert monográfiáira s az alább még idézett irodalomra. A sarkos elrendezés elterjedéséről a Kárpátmedencében jól tájékoztat JANKÓ J. munkája: JANKÓ J., Az ezredéves országos kiállítás néprajzi faluja. — Az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. Történelmi kiállítás. Néprajz. Budapest, 1898. 815—949. l. — MOSZYŃSKI K. azt mondja, hogy a sarkos berendezés különösen az északi

Bánát területén látszik hagyományosabbnak az ún. párhuzamos elrendezés, de ennek a közelebbi okát egyelőre nem ismerjük. A kérdést külön meg kellene vizsgálni.⁶ A sarkos elrendezés megfelel a már említett kelet-európai szobák térbeosztásának. A magyarságnál a bejárati ajtó melletti belső sarokban találjuk a tűzhelyet (Erdélyben elsősorban a gógányt, másutt a kemencét vagy egyéb zárt tűzhelyet) s a tűzhellyel keresztben lévő sarokban az asztalt. A belső fal mellett a fekvőhelyek foglalnak helyet. Igen szembetűnő az ajtó előtti tér berendezése és funkciója is. Az 1. képen világosan láthatjuk a magyar szobák sarkos elrendezésének a lényegét. A párhuzamos elrendezésnél az ajtóval

3. kép. Párhuzamos elrendezésű szoba. Cs. Sebestyén K. után

szembeni fal közepén helyezkedik el az asztal a megfelelő ülőhelyekkel s a két oldalfal mellett a fekvőhelyeket találjuk (3. kép). Gyakran azt látjuk, hogy csak a tisztaszobában rendezik így el a bútorokat s a mindennapi használatban lévő szobában még sarkos a bútorok elrendezése (pl. Szabolcs, Csongrád, Kalotaszeg).⁷ Természetesen ugyanabban a faluban sem egységes az elrendezés. A gazdaságilag és társadalmilag kiemelkedő rétegnél a párhuzamos elrendezés sokkal gyakoribb, mint a szegényebb csoportoknál. A sarkos szobaelrendezésről Cs. Sebestyén K. és az ő nyomán Viski K. azt mondja, hogy a középkori lakberendezés emléke s gyökereit a várkastélyokban és a polgári lakásokban találjuk meg.⁸ Domanovszky Gy. azon a véleményen van, hogy a sarkos elren-

szlávásra, a balti népekre s bizonyos fokig a délszlávokra jellemző. De megtaláljuk az elrendezést felnémet területen is. A szlávoknál ebben az elrendezésben Moszyński K. nyugati hatást lát. Moszyński K., *Kultura ludowa Słowian*, I. Kraków, 1929. 589—590. l.

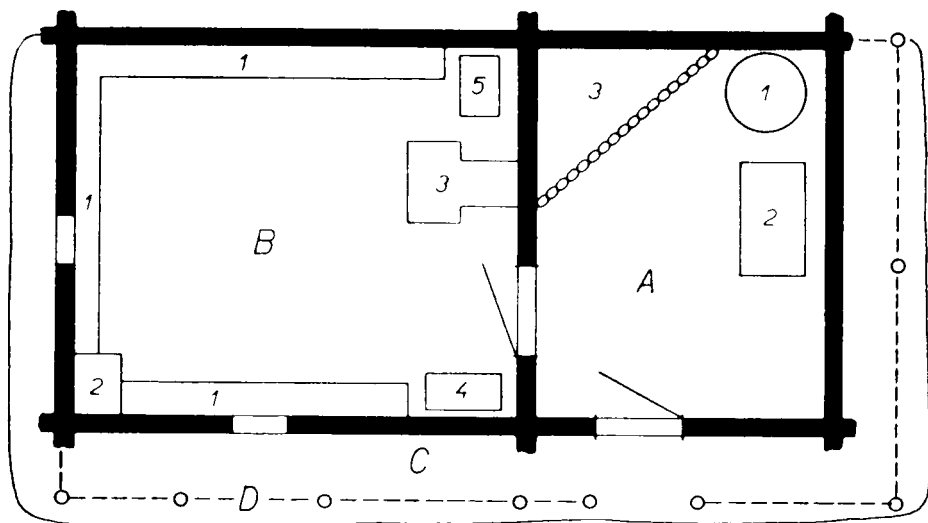
⁶ JANKÓ J., i. m. 917. l. (vingai bolgár) — Cs. SEBESTYÉN K., *Krassó-Szörény vármegye parasztháza*. Budapest, 1944. 54—55. l. (román). — SZABÓ I., *A dévai csángó telepek lakása és lakásberendezése*. Népr. Ért. 1903. 215. l. (dévai csángó) — GYÖRFFY I., *Dél-Bihar falvai és építkezése*. Népr. Ért. 1916. 106. l. (A feketekörösvölgyi magyar ház, sőt többnyire a román ház is párhuzamos berendezésű, — írja itt GYÖRFFY I.)

⁷ JANKÓ J., i. m. 864, 871—872, 906. l. — A bútorzat alakulásának gazdasági és társadalmi tényezőire több példával mutat rá VARGHA L. *A tilalmasi tanyák építkezése* (Budapest, 1940.) c. munkájában.

⁸ Cs. SEBESTYÉN K., *A magyar parasztház asztala*. Népünk és Nyelvünk, II. 1930. 180. l. — VISKI K., *Magy. Népr.* II. 250. l. — *A magyar asztal történetéhez* l. K. CSIL-LÉRY K., *Adalékok az asztal történetéhez*. Néprajzi Közlemények, III. 1—25. l.

dezés már a török hódoltság előtt megvolt s ezt a rendet csak a XIX. században adta fel a hagyományoktól elszakadó parasztság.⁹

A jelen alkalommal a térbeosztásnak nem a történeti fejlődését, alakulását kívánom nyomon kísérni, hanem annak *társadalmi funkcióját* fejtegetni. Azt azonban meg szeretném említeni, hogy az Árpádok korában a tűzhelynek (kemence) más elhelyezése volt, mint a későbbi évszázadokban. A XI—XII.

4. kép. Moldvai magyar ház. A. szin, 1. *putyina* a lisztnek, 2. láda, 3. *pajta* a fiatal bárányok, tyúkok részére (tk. sövényrekesz). B. ház, 1. *pad*, 2. láda a tetején szöttesekkel, stb. 3. tűzhely (*kürtő* és *szoba*), 4. *dulap* (edénytartó), 5. láda élelmiszer részére. C. *tőtés* a fal tövében. A *tőtés*en oszlopok, amelyeket ritka léckerítés (*cserdák*) köt össze. Felsőrekecsin, Moldva, Románia.

századi ásatások (Tiszalök—Rázompusztá) eredményeiből kiderül, hogy a kemence nem a bejárati ajtó mellé épült, hanem szemben azzal, az egyosztatú ház hátsó részébe s a belülről fűthető kemence szája az ajtó felé nyílt.¹⁰

A sarkos elrendezésű szoba kezdetleges formáját a palóc ház őrizte meg. A palócoknál a szoba három fala mellett körös-körül a kemence padkájáig lóca húzódott s a háznak a kemencével ellentétes szögletében állott az asztal. A lóca földbe ásott karókra, faragott tőkére, sárlábakra helyezett deszkákból készült.¹¹ Tehát ágy nem volt a szobában, ugyanúgy, amint hiányzott és

⁹ DOMANOVSKY GY., Magyar parasztbútor. Budapest, 1942. 24—25. l.

¹⁰ MÉRI I., Beszámoló a Tiszalök-rázompusztai és Túrkeve-mórici ásatások eredményéről. I. Archaeológiai Értesítő, 79. k. Budapest, 1952. 58. l. — Vö. még: NOVÁKI GY., Árpád-kori lakóház Répcevisen. Archaeológiai Értesítő, 83. k., 1956. 51—52. l.

¹¹ JANKÓ J., i. m. 848. l. — PINTÉR S., A palóc család otthona. Népr. Ért. 1909. 202—203. l. — ISTVÁNYFY GY., A palócok lakóháza és berendezése. Ethn. 1911. 10. l.

hiányzik az ágy a moldvai magyar s korábban a székely házban is.¹² 1957-ben még több ilyen házat láttam Moldvában. A 4. képen egy moldvai magyar ház belső berendezését be is mutatom. A szobában sem a sarokban, sem másutt ágy nincs. A kerek vagy négyszögletes, alacsony asztalt a fal mellett élére állítva, a falra akasztva s (ahol van) az ágy alatt tartják s csak akkor veszik elő, ha az étkezésnél szükség van rá. Az alacsonyabb házaknál nyári időben a háztetőre, a szin, az ól tetejére dobják fel az asztalt (Felsőrekecsin). A sarokasztal hiányának ellenére az annak megfelelő szobasarok mégis feltűnik, mert a sarokban a padokon — szinte a mennyezetig felhalmozva — ruhásláda, szőttesek, párnák állanak.¹³ Igen tanulságos Pápai K. és Morvay J. leírása a régi palóc házról. Ők arról tudósítanak, hogy a falak mellett sárlábakon hasított fenyő-, tölgy- és bükkfadeszkákból lócák vették körül a falat, s mindegyik lócának külön neve volt. Az ajtóval szembeni fal mentén húzódó pad az *első-, végső-, középső-* vagy *középlóca*. A kemencés fal mellett (egyik végével a kemencepadkán nyugodva) van a *tűzlóca*. Ezen télen feküdni, aludni szoktak. A *tűzlóca*val szembeni fal mentén húzódik a *fazekas-, mázoló-, vizes-* vagy *vízlóca*. Az elnevezések lényegében jelzik az egyes padok funkcióját is. A *középlócára* nem tettek semmit. Ez a vendég helye volt s ha asztalhoz ültek a férfiak, ide ült a gazda is. A *vízlóca* a vizesedények, fazekak s egyéb hasonló holmik tartására szolgált. Ennek felső vége azonban már az ún. kultikus sarokba nyúlt.¹⁴ A falmenti padok eredetileg csak sártöltések voltak. Ugyanolyanok, mint a kemence előtti vagy a kemence körüli padka. Tanulságos bizonyítéka ennek a Palócföld nyugati részéről származó nyelvészeti feljegyzés. Ott a *tűszely* 'padka' jelentésben is ismeretes s közelebbről olyan padkáról van szó, amelyik a szobában a fal mellett néhány lábnyi magasságra emelkedett s amelyen alszának, különböző holmit tartanak (a régi Bars m., Zeliz, MTsz.). A Boldva völgyében a szobákban a palóc és a moldvai padrendszerhez hasonló berendezés volt s az egyik pad neve itt is *tűzlóca, tűzházlóca*.¹⁵ Amikor Morvay J. azt írja, hogy a *középső-* és *vízlóca* szögében terpeszkedett a nagy asztal, — ehhez hozzáteszi, hogy a palóc szobában régebben nem volt asztal. A szoba közepére nagy fatálat tettek s ezt ülte körül a család.¹⁶ Valószínű, hogy a közepre helyezett fatál körülüléséhez mindegyik családtagnak megvolt a maga kisszéke, mert a palóc

¹² A székely ház bútorzata szempontjából figyelmet érdemel egy 1744-ből való leírás, amely felsorolja a szobában levő holmikát (kemence tűzhellyel, fogasok, táltartó, fal mellett való ülőpadok), de sem ágyat, sem asztalt nem említ. Cs. BOGÁTS D., Háromszéki oklevél-szójegyzék. Kolozsvár, 1943. 150. l. — A moldvai magyar szobát kerítő sárpadkákat VISKI K. említi (Magy. Népr. I. 249. l.). A fal körül, lábakra fektetett *pad-székek* állottak korábban a nemesi házakban is. RADVÁNSZKY B., Lakás és bútorzat a XVI. és XVII. században. Budapest, 1897. 27. l.

¹³ LÜKŐ G., A moldvai csángók, I. A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsággal. Budapest, 1936. 115. 129—131. l.

¹⁴ PÁPAI K., A palóc faház. Ethn. 1893. 27. l. — ISTVÁNFY GY., i. m. 11. l. — MORVAY J., Asszonyok a nagycsaládban. Budapest, 1956. 90—91. l.

¹⁵ GUNDA B., Tárgyi néprajzi adatok Felső-Borsodból. Népr. Ért. 1934. 16. l.

¹⁶ MORVAY J., i. m. 91. l.

menyecskékről tudjuk, hogy ők külön — a lóca alatt tartott — kisszékekkel rendelkeztek. Ezek a kisszékek tulajdonjegygyel voltak ellátva s ki-ki a saját kisszékét használta.¹⁷ A szobát körülvevő padrendszer emléke fennmaradt Kalotaszegen is. Itt a bejárati ajtóval szemben húzódó falmenti pad az *elsőpad*. Ennek a folytatása a ház udvarfelőli fala mentén a *balpad*. A ház hátsófala mentén a pad helyett itt már ágy található. A bejárattól balra közvetlen a fal mentén — az ajtó vonalában — találjuk a *vizespadot*.¹⁸ A padok földbeásott cölöpökön fekszenek. A tűzhellyel keresztben fekvő sarokban áll az asztal. A fejlődés folyamán a fal mellé épített padok szerepét egyéb bútordarabok — ágyak, szekrények, ládák — vették át. A padok megrövidültek, mozgatható, festett és faragott bútordarabok kerültek a helyükre. De az új formájú padok is megmaradtak a tűzhellyel átlósan fekvő sarokban. Ezt a sarkot a szoba berendezésével foglalkozó néprajzi leírásaink a magyar népterület minden vidékéről elég részletesen ismertetik s a publikált szobaalaprajzok tanulságosan is érzékeltetik. A külső forma ismertetése mellett azonban kevesebbet foglalkoztak néprajzi tanulmányaink a szoba egyes részeinek a funkciójával. A rendelkezésünkre álló adatokból mégis tanulságosan rekonstruálható az a belső térbeosztás, amely jellemzi a különböző kelet-európai népek szobáját is.

Az ajtó előtti tér tulajdonképpen nem tartozik a szoba belső részéhez s társadalmi szempontból alárendelt szerepe van. Az ajtó mögötti fogason rendszerint a rosszabb gúnyát tartják. Előfordul, hogy vizespad van az ajtó mögött (Kalotaszeg). A palóc házban az ajtósaroktól a kultikus sarokig húzódó falmenti padnak *fazekas lóca*, *vízlóca* stb. a neve, ami tk. azt jelenti, hogy a pad ajtófelőli végén tartják az edényeket. A padrendszer felbomlásával gyakran ágy kerül az ajtó mögé. Az ilyen ágy rendszerint a munkaképtelen öreg, a gyógyíthatatlan beteg, az elöregedett szülők helye. A palócoknál erre a térre nézett a kemence melletti padka, az ún. *szap*. A koldusok csak a szapon foglalhattak helyet s *a házba előbbre menniük nem volt szabad*.¹⁹ Ennek a térnek az alárendelt szerepét fejezi ki az a palóc közmondás is, hogy hivatlan vendégnek szap alatt a helye.²⁰ A szatmári Panyolán cigány, koldus, pásztor, ha átlépte a szoba küszöbét, az ajtó előtt meg kellett állnia, nem jöhetett előbbre, s ott állva mondta el jövetelének célját. Ha a pásztor jó hírt hozott, a hír elmondásának végeztével a gazda ezt mondta néki: „Na! kerülj beljebb . . . igyál meg egy pohár pálinkát!” — Ekkor a pásztor az asztalhoz lépett s ott állva hajtotta fel az italt. A cigány, a koldus azonban sohasem lépett előbbre. Ha valamit adni akartak nékik, azt az ajtó előtt adták át. A székelyeknél a betoppánó

¹⁷ MORVAY J., i. m. 91. l. — Valószínű, hogy ilyen 'egyéni' székek lehettek azok a templombajáró székek is, amelyeket a nagykunok magukkal vittek a templomba, amikor még nem voltak padok. GYÖRFFY I., Magyar nép, magyar föld. Budapest, 1942, 110. l.

¹⁸ MALONYAY D., A magyar nép művészete, I. k. A kalotaszegi magyar nép művészete. Budapest, 1907. 145. l.

¹⁹ PÁPAI K., i. m. 24. l. — PINTÉR S., i. m. 202—203. l.

²⁰ PINTÉR S., i. m. 202. l.

vendéget a házbeliek arra kérik, hogy *kerüjjon előbb, kerüjjon bejjebb* (az asztalhoz).²¹ A 'kerüjjon beljebb' kifejezés Szatmárban, Békésben, a Lápos völgyi magyaroknál mindennapi és általános, de valószínű, hogy lényegtelen változatokban országszerte él. Panyolán téli estéken a látogatóba érkező szomszéd, miután belépett az ajtón, köszön s a visszaköszönés után néhány pillanatra még áll az ajtó előtt, megvárja míg azt mondják neki, hogy 'kerüjjon beljebb' s csak azután lép előbbre. Tanulságos Szatmárból Luby M.-nak az a feljegyzése, hogy „minél beljebb vezetik a vendéget a szobába, annál megbecsültebb”.²² Ha a szatmári magyaroknál a 'kerüjjon beljebb' felszólítás elmarad, ez annyit jelent, hogy nem kívánják, nem szívesen veszik a látogatást. Ilyenkor azután a háziasszony háttal forog a vendégnek, azt mondják neki, hogy „üljön le mán, ha lél magának egy kis helyet”. A nem szíveslátást fejezi ki az is, ha az embert közel ültetik az ajtóhoz.²³ 1942-ben a kalotaszegi Inaktelkén népviseleti verseny volt. Mint a bírálóbizottság tagja — Pauliny Bélával — én is részt vettem a versenyen. Közös házigazdánk családja is díszesen felöltözött a versenyre, de díjazásban egyikük sem részesült. A vacsoránál a család egyetlen tagja sem ült az asztalhoz, hanem hátat fordítva dolgoztak s másnap már nem is a szobába terítették a számunkra, hanem a konyhában. Ezzel jelezték, hogy nem szívesen látott vendégek vagyunk. A moldvai Felsőrekecsinben azt mondják a kedves vendégnek, hogy 'holnap is legyen itt belől', ti. a vendéget a bejáráttal szemközti padra ültetik, míg a koldust, a cigányt, a pásztort, a vándorkereskedőt állni hagyják az ajtó előtt. Az abaúji Kovácsvágáson az ajtó előtt megálló vendéghez így szólnak: „Gyüjjon elébb az asztal mellé!” A szobába belépő s az ajtó előtt megálló szomszédasszonyt felszólítják, hogy „gyere elébb!” Az asszony rendszerint így felel vissza: „A' jó itt nékem . . . közelebb a tűzhöz!” Az ajtóelőtti szobarész alacsonyabb rendűségét fejezi ki az a szokás, hogy az *ajtó mögé, az ajtó sarkába* állítják a haszontalan gyereket (Kovácsvágás).

Az ajtó előtti tér a vándorok helye már a Kalevalában is. Amikor Leminkeinen beállít a pohjalai gazda házába s magának sört, lovának zabot kér a gazda így válaszol neki (27. ének, 33—40 sor):

*„Lesz talán ez udvarházba
Hely odakint löállásra;
Téged se tiltanak el,
Hogy magad meghúzd a szobába
Ott az ajtószádán állva,
Ajtószádán pózna táján,
Két kattan közepe táján,
A három horog határán.”* (Vikár B. fordítása)

²¹ VISKI K., Adatok a székely építkezés történetéhez. Népr. Ért. 1911. 120. 13

²² LUBY M., A parasztlelet rendje. Budapest, 1935. 36. 1.

²³ LUBY M., i. m. 56. 1.

Jgyanez a motívum előfordul inkeri népdalokban is.²⁴

Az észteknél van egy karácsonyi népszokás, amelynek az a lényege, hogy karácsony másodnapján koldusnak öltözött férfi házról-házra járva sört és pálinkát koldul. A kéregető, akinek 'István koldus' (*tabanisandid*) a neve, nem léphet előre a szobába, hanem csak az ún. Istvánrúdig mehet, amely a kemence külső sarka felett keresztben húzódó rúd. Általános szokás az észteknél, hogy a látogató — főképp, ha teljesen idegen a háznál — a belépésnél az ajtó mellett állva marad. Az előkelő vendég minden további nélkül a szoba hátsó részébe megy, de a fiatalabb és szegényebb látogatónak, különösen a koldusnak meg kell elégednie az ajtó melletti hellyel. Ha az előkelő vendég mégis az ajtónál foglal helyet, lekicsinylően megjegyzik: „ül, mint egy koldus az ajtó mellett!” Különböző észti vidékeken előfordult, hogy a szobában a bejárati ajtó mellett egy pad vagy kisszék állt, amelynek „koldusszék” vagy „szegényszék” volt a neve. Helyenként nem engedték meg a gyermekeknek, hogy ezt az ülőhelyet megérintsék. Délkeleti Észtországbán a lakócsűrők szobájában, a kemence ajtó felé eső szájához egy kőpadot építettek. Ez a kőpad az ún. *sandikivi* 'kolduskő' s a néprajzi feljegyzések szerint itt foglaltak helyet a kéregető koldusok. Finnországban is ismeretes az a szokás, hogy a barát, a látogató az ajtó előtt vár a figyelmeztetésre s csak azután lép beljebb a szobába. A finnországi Österbottenben a női látogató az ajtó környékén, a tűzhely közelében húzódik meg, míg a férfivendég minden további nélkül a szoba hátsó részében keres magának helyet. A finneknél a csavargók, koldusok hagyományos helye az ajtó közelében van. A finn népi hiedelmek is megőrizték ez utóbbi szokásokat: ha a mosdó, magát tisztogató macskát az ember az ajtó elé viszi s arra figyel, hogy onnan hová megy, abból következtetni lehet a látogatóra. A szoba belső részébe menő macska előkelő vendéget jelent, ha a kemence mögé a már említett *karsinaba* megy a macska, akkor női látogatót várhatnak, ha pedig az ajtó melletti padra mászik fel, akkor koldus érkezik a házhoz.²⁵ Az ingriai vótoknál a vendég az ajtó előtt megáll, keresztet vet magára s csak akkor lép beljebb, ha a házbeliek azt mondják neki: „Gyere és foglalj helyet a padon!” Csak a koldusnak tilos az ajtó előtt beljebb menni a szobába. Az oroszoknál a mennyezet magasságában levő keresztgerenda (*matica*) jelezte, hogy mennyire jöhet előre a szobába a házasságközvetítő. A szokást egy szólás is megőrizte (Ül a *matica* alatt, mint a házasságközvetítő asszony). Figyelmet érdemel az altáji orosz telepeselek az a hagyományos felfogása,

²⁴ RÁNK G., 1949. a. 60. l.

²⁵ L. ehhez a motívumhoz: Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. Bd. I. 1172-73, IV. 1107. l. — Tanulságos a motívumnál a magyar adatokat is figyelembe venni: Kalotaszegen az ajtó előtt vagy a küszöbön mosdó macska vendéget jelez (Ethn. 1892. 48. l.). Ha a testét mossa a macska idegen, ha a füle mögött a fejét rokon állít be a házhoz (Dunántúl, Ethn. 1898. 234. l.) Ha a macska az ajtóban, a kemence vállán vagy az asztal keresztfáján mosakodik vendég jön a házhoz (Baja, Ethn. 1899. 310. l.), stb. Ez utóbbi hiedelem azért érdemel figyelmet, mert a különböző helyen mosdó macska nyilvánvalóan különböző vendéget jelentett, s a hiedelem közvetve a térbeosztásra utal.

hogy a *matica* által jelzett vonalon túl a 'tisztátalan' nem mehetett előre a szobába. Az oroszok altáji török szolgálainak — noha már tíz esztendő is eltöltötték a háznál — tilos volt a *matica* vonalánál beljebb menni. Az ismeretlen látogató, a cseléd a kemence ajtó felé eső padkáján foglalt helyet. A cselédeskedő altáji törököknek használati tárgyaikat is a padkára kellett helyezni.²⁶

A magyar parasztság lakószobájának a mestergerendán belüli részében rendszerint egy-két ágyat találunk. Esetleg az ágyak között, mellett ruhásláda áll, a kemence és az ágy közé padot helyeznek. Mindezek számára azonban — különösen a múltban — nem volt valami nagy hely, mert a tűzhely, a kemence a hátsófal mentén jókora területet foglalt el. A palócoknál a kemence a ház negyedrészt is elfoglalta. Viszont azt is figyelembe kell venni, hogy a szobák nagyobbak voltak s ez a belső tagolódást inkább lehetővé tette. A palóc hagyományok szerint olyan hosszú szobákban laktak, hogy háromszor kellett köszönni, míg az asztalhoz értek.²⁷ Ez nyilvánvalóan túlzás, de a hasonlat szemléletesen érzékelteti a szobában folyó életet. A szobának ez a (hátsófallal, a végfallal, a mestergerendával és a tűzhellyel határolt) negyede elsősorban az asszonyok tartózkodási helye. Hozzájárul ehhez a tűzhelyek elhelyezése is. A palóc kemence fűtőnyílása erre a térre néz, ami szükségessé teszi, hogy a főző-sütő asszonyok itt forgolódjanak. A női negyedet igen tanulságosan szimbolizálja a matyók szokása. A matyóknál a suhancoknak, legényeknek meghatározott fekhelyük nincsen, a gazda és a szolgálak fekhelye az ólban lévő *dikó* volt, s a menyecske a kamarában a helye, a leányok rendszerint a lócán vetnek maguknak ágyat, de a *trónusos nyoszolya*, — amely ennek a szobanegyednek a belső, hátul lévő sarkában áll — a gazdasszony főhelye. De itt kap helyet a szülőasszony is. Ez a nyoszolya állandóan fel van vetve, rendszerint úgy, hogy az ágy karjára deszkákat fektetnek s erre teszik rá az ágyneműt. A deszkák alatti térség üres. Ez a *búvó* s ide bújik be a gazdasszony éjszakára. A díszes ágytakaró elfedi a *búvót* is.²⁸ A palóc szülőasszony sarokba helyezett ágyát a gerendákra függesztett lepedővel takarják el az avatatlan szem elől. A lepedő neve *sátorlepedő* s ezt a menyecske kelengyéjével magával hozza.²⁹ Az abaúji Kovácsvágáson ennek a belső saroknak *szug* a neve s itt feküdt a betegágyas asszony s az ágya különböző takarókkal el volt függönyözve. A szoba női negyedének a jellegzetességeit igen jól kidomborítják a szlovák szokások. A szlovákoknál a szülőnő egyik neve *kútnica*. A terminológia

²⁶ RÁNK G., 1949. a. 59—67.

²⁷ MORVAY J., i. m. 88. l.

²⁸ HERKELY K., A mezőkövesdi matyó nép élete. Budapest, 1939. 17, 18. l.

²⁹ NYÁRY A., A palóc anya és gyermeke. Ethn. 1930. 171. l. — PINTÉR S., A palóc születése, házassága és halálózása. Ethn. 1891. 97. l. — A palóc nők tartózkodási helye a kamara s egyes adatok szerint oda is felállították a szülőágyat. Részletesen meg kellene vizsgálni a palóc kamara korát, történetét. A palóc házhoz hasonló kamara nélküli házak keleti szlovák és ukrán területeken még vannak.

arra utal, hogy a szülönőnek a sarokban (*kút*) van a helye. A gyermekágyat fekvő asszonyról azt mondják a szlovákok, hogy 'elment a sarokba' (*pošla do kúta*). Ez a szülősarok ugyanaz, mint ahová a palóc asszony ágyát helyezik s a szlovákoknál is az ágy körül van véve, el van takarva lepedővel.³⁰ A moldvai magyaroknál az itt elhelyezett nagy és széles ágy földbevert karokon nyugszik, amely nem más, mint a kiszélesített falmenti pad. Az ágyon az egész család elfér, mert összekucorodva alszanak. Nappal az ágyon játszanak a gyerekek s *azon dolgoznak az asszonyok* is.³¹ Az ágyon dolgozó asszonyok kétségkívül azt a hagyományt fejezik ki, hogy a szobának az a része az ő 'birodalmuk'. Felsőrekecsinben a belső fal mentén húzódó padban több háznál kb. egy ülőhelynyi távolságra egymástól lyukakat láttam. A lyukak a pad pereménél sorakoztak egymás után. Kérdezősködéseimre azt mondták, hogy az a pad a nők helye s a lyukakba fonás közben a guzsalyukat tűzik bele. A szoba más oldalán lévő padokban ilyen lyukakat nem vettem észre. (A Lápos völgyi románoknál a kemence padkában láttam a guzsalyok elhelyezésére szolgáló lyukakat.) Néprajzi leírásaink megemlítik, hogy a 'női' térben elhelyezett ágyak előtt padok, székek állanak.³² Feltűnő a székeknek, a padoknak ez az elhelyezése, mert az asztal körül is lenne a számukra hely. Ezeket a székeket, padokat főleg akkor használják, ha vendég érkezik a házhoz. Így ezt a szokást jegyeztem le a baranyai Püspökbogádon. Ha az apa, az anya és a keresztanya leánykérőbe ment, a leányosháznál ezekre a székekre ültették le őket, de hagyományosan itt volt a helye a látogató, ügyes-bajos dolgát intéző idegen asszonynak is. Az esti beszélgetések alkalmával három-négy szomszédasszony is helyet foglalt ezeken a székeken, ugyanakkor, amikor a férfiak a sarokasztalnál beszélgettek. A szatmári Panyolán, Szamoskéren, Kérsemlyénben a szegényebb idegen asszony helye a tűzhely körül volt, de ha valamilyen komolyabb megbízatással jött a házhoz (pl. a legény megbízásából leánykérőbe), akkor elől foglalt helyet, — mégpedig hagyományosan az ágy elé helyezett székek vagy padok valamelyikén. Kétségkívül, hogy ugyanilyen női ülőhelyek voltak a padok, amikor még egyszerűbb formában a hátsó fal mentén húzódtak. A fal-mellől azért kerültek előbbre, mert a sarokba ágyat állítottak s előbbre kerülésük, régi helyükről való elmozdításuk — bútortörténeti szempontból — átalakulásuk útját is megnyitotta.

→ A szobának ezt a belső, ősi soron lényegében a nők számára fenntartott részét a mestergerenda vonala választja el a szoba külső részétől. A mestergerenda kultikus funkciójával (pl. alá fektetik a halottat), mágikus jeleivel,

³⁰ BEDNÁRIK R., Duchovná kultúra slovenského ľudu. Slovenská Vlastiveda, II. Bratislava, 1943. 20. l.

³¹ LÜKŐ G., i. m. 129. l.

³² L. pl. VISKI K., Magy. Népr. I. XXIX—XXXI. tábl., GÖNCZI F., Göcsej . . . Kaposvár, 1914. 427. l. — SZABÓ T. A., Bábonytörténete és települése. Kolozsvár, 1939. 28. l. — HERKELY K., i. m. 18. l.

ornamentikájával s különböző tartóoszlopaival (*boldoganya, bálvány*) most nem foglalkozom, — csak utalok korábban megjelent tanulmányomra.³³

A szoba belső negyedének a női étellel kapcsolatos szerepe gazdag tanulsággal bontakozik ki Kelet-Európában. Ränk G. ennek nyomán a kelet-európai parasztszoba 'férfi' és 'női' oldaláról beszél. Az asztalt magábfoglaló férfioldal a nyilvánosabb, míg a vele párhuzamos női oldal az intimebb része a szobának. Annak ellenére, hogy ez az utóbbi oldal a családapa alvóhelye is, az oldal női jellege mégis szembetűnő. Délnyugati Finnországban a mi mestergerendánk fekvésének megfelelő gerenda (*syömäri*) tagolja a szobát női és férfi oldalra. A karjalai földszorosban a kemence mögötti részét a szobának 'női oldálnak' (*naistepuol*), a vele szemben lévő oldalt pedig 'férfioldálnak' (*miestepuol*) nevezik. Karjalában más hasonló elnevezések is ismeretesek. A régi finn—karjalai medveénekek megőrizték annak az emlékét, hogy a nőknek a számukra fenntartott oldalon kellett tartózkodni, ha a medveadász a gazdag zsákmánnyal hazatért és a szobába lépett. A régi karjalai szobákban a mindennapi életben is megfigyelhető volt, hogy a férfiak a számukra fenntartott oldalon tartózkodtak, míg a nők, a cselédleányok a *karsinaban* ültek és dolgoztak. Mindkét nem részére a megfelelő oldalon cövekek voltak a falba illesztve s külön-külön függött a férfiak és a nők ruhája. Azonos térbeosztást találunk a nagyoroszoknál. Az északi nagyoroszoknál a finn *karsina*-nak megfelelő részt *čulan*-nak nevezik, amely tágabb értelemben női helyiségnek is felfogható. A *čulan* a munkahelye az asszonyoknak, a cselédleányoknak s helyenként a *čulanban* a nőknek saját ikonjuk is van. Idegen látogató a *čulanba* nem léphetett be s ezzel kapcsolatban az orosz közmondás azt tartja, hogy „Vendég, élj, mint otthon, de a *čulanba* ne lépj be!” A szibériai orosz telepések, akik sok ősi hagyományt megőriztek, ezt a női negyedet *babij ugol* 'vénaasszony sarok', *ženskaja polovina* 'női rész' néven tartják számon. A 'női oldal' kifejezést ismerik a votjákok is. Figyelmet érdemel, hogy az oroszoknál s más velük szomszédos népeknél a női oldalt a férfi oldaltól régebben függöny, valamilyen ideiglenes fal választotta el. A női és férfi oldal közötti különbségekre utalnak a lakodalmi szertartások és ünnepi étkezések. A novgorodi oroszoknál a '*rukobitie*' néven ismert 'kézfogószertartásnál' a menyasszonynak a *čulanban* kell ülnie. Más északi orosz vidékeken a menyasszony az esküvő napján — amikor a vőlegény kíséretével reá várakozik — a *čulanban* rejtőzik el. Az erzá-mordvinoknál az új asszony haját a *čulanban* fonták be s itt helyezték a fejére a *pongot*. A mordvinoknál a lakodalmi ünnepségek megkezdésekor a menyasszony barátnőivel mindaddig a *čulanban* tartózkodik, míg az ünnepi asztalt le nem szedik. A szibériai oroszok a Szent György napi ünnepi étkezésnél nemek szerint külön ülnek: a férfiak a szoba egyik olda-

³³ GUNDA B., Der kultische Pfahl des Hauses bei den Ungarn. Folk-Liv. XI. Stockholm, 1947. 71—75. l.

lán, a nők a másik oldalán foglalnak helyet. A votjákoknál halotti tor alkalmával a nők a már említett női oldalon helyezkednek el, míg a férfiak a szoba másik oldalán. A votjákoknál ünnepi alkalommal a férfiak az asztalnál esznek, míg a nők a kemence sarkánál tartózkodnak. Ugyancsak náluk a kultikus gyertya tiszteletére rendezett rituális étkezésnél két asztalt állítanak fel a szoba hátsó részébe. Az egyik a szentkép alatt van s mellette a férfiak étkeznek, míg a nők asztalát a női oldalra helyezik. A nemek szerint felállított asztalok halotti tor, lakodalom alkalmával a balti népeknél is ismeretesek.³⁴

Vizsgáljuk meg közelebbről a szoba harmadik, ún. kultikus negyedét, amelynek a fő külső jellegzetessége az, hogy a sarokpad előtt asztal áll s ez a sajtóságos elrendeződés rányomja a bélyegét az egész szobára. Amint azonban a palóc és a moldvai hagyományból láttuk, — korábban ezen a helyen nem állt asztal. Sőt ma is vannak sarokasztal nélküli moldvai magyar házak. Az asztal hiányának ellenére ennek a saroknak az előkelő s kultikus jellege mégis erősen kidomborodik. A moldvai magyar ház asztalnélküli sarkába, a padra ládát, szőttéseket, párnákat helyeznek. Felsőrekecsin magyarjai az asztalnélküli sarokba, a szőttések, párnák tetejére aratás után egy kéve búzát állítanak s a kéve ott áll késő őszig. Akkor a magot kimorzsolják a kévéből és a vetőmag közé keverik. A szalmát pedig a legjobban féltett jószág alá szórják. A szomszédos Csik, Újfalu falvakban is ismeretes ez a szokás, ahol a szalmát elteszik s a beteg jószág alá hintik. Felsőrekecsinben a sarokba, a sarokpad alá kedd este, Szt. György nap estéjén valami ételfélét tettek a régi öregek. A néphit szerint ebben a sarokban egy kígyó húzza meg magát, amely szerencsét hoz a házra és lakóira. Ha ünnepek előtt kenyeret (leginkább kukoricalisztból) sütött a moldvai magyar asszony, akkor azt a sarokba helyezte olyan formán, hogy a sarokpadnak a bejáratnál szemközti szárnyára kerüljenek a kenyerek. A két, három lapos kenyér kb. egy méternyi területen elfért, azokat minden belépő észrevette s az idegennek illet megdicsérni a kenyereket. Amikor eljött az asszonynál a szülés ideje s ha azt akarták, hogy fiúgyermek szülessék, a sarokba valamilyen gazdasági szerszámot állítottak, ha pedig leánygyermeket vártak, akkor guzsalyt, kanalat, főzőedényt állítottak a sarokba. A sarok kultikus jellegét kifejezi egy mezőkövesdi közlés. Györffy I. arról ír, hogy Mezőkövesden volt egy híres javasasszony, akinél az asztalsarkában, a sarokpadon volt egy olyan viaszbaba, mint egy „elevenkép”. E nélkül nem tudott gyógyítani. Evés alkalmával minden ételből egy kanállal vetett az asztal alá a babának s az evés után nyoma sem volt az ételnek.³⁵ Sajnos többet nem tudunk erről a varázsbáburól. De a matyó vallásos szokások is kidomborítják a sarok kultikus jellegét s nyilvánvaló, hogy ezek a vallásos szokások a nem keresztény hagyományok helyébe léptek. Arról olvashatunk,

³⁴ RÁNK G., 1949. a. 46—59.

³⁵ GYÖRFFY I., Magyar nép, magyar föld. Budapest, 1942. 264. l. — HERKELY K., i. m. 20. l.

hogy a matyóknál az asztal melletti sarokban, a pad felett üveges szekrény van. Az üveges szekrény a házioltár szerepét tölti be. Itt áll a Jézus szíve vagy Mária szobor, amely előtt a templomos öreg asszonyok szombatonként gyertyát égetnek. Néha a gazdasszony menyasszonyi koszorúja is ide kerül.³⁶ Ennek a saroknak a jelentőségét kiemeli, hogy ide helyezik el az apróbb használati tárgyak s a féltettebb holmik tartására szolgáló szegletalmáriumot, falitékát (Göcsej, Kalotaszeg, hétfalusi csángók stb.).³⁷ A falitékák díszesek, festettek s a gyakran barokkos díszítésű sarokpadokkal együtt 'népművészeti' szintre emelik a szobának ezt a sarkát. A Lápos völgyi magyaroknál (Domokos) még 1942-ben is a téka helyén embermagasságban csak egy háromszög alakú deszkapolcocska volt a falba illesztve. Rendszerint lim-lomot, borotválkozó készletet, zsoltárt, naptárt tartottak rajta. Régebben azonban erre a deszkapolcra tették azt a kis cipót, amelyet akkor készítettek, amikor az új búzából először sütöttek kenyeret. A cipót kéregetőnek, cigányak adták vagy kivitték a pásztoroknak. Ilyen polcocskát a környékbeli (Rogoz, Libaton, Tőkés, Tágfalva) román házaknál is láttam s szentképet tartottak rajta.

A sarok jelentőségét kiemelik az odahelyezett szentképek, a különböző díszes fogasok s az azokra akasztott cserépedények. Kalotaszegen a fogasoknak *első* és *bal fogas* a neve s a rájuk akasztott kancsók, tányérok száma a jó módot is kifejezi.³⁸ A sarok díszítése gyakran végigterjed az ajtóval szemközti falon³⁹ s a díszítésnek ez a formája különösen a románoknál és szlovákoknál szembetűnő.

A sarokpad szögletében a padra helyezett kosárban vagy kendővel letakarva tartják a család legfőbb eledelét, a kenyeret (Jászság, Nagyunság),⁴⁰ amely innen azután rákerült az asztalra. A palócoknál a sarokasztalról sohasem hiányzott a kenyér, amellyel a gazda vagy gazdasszony minden belépőt megkínált.⁴¹ Az aratókoszorú elhelyezése is kidomborítja a sarok kultikus jellegét. Így a palócoknál az asztal fölé helyezik az aratókoszorút s a cérnára fűzött gyónócedulákat.⁴² Karácsonykor Göcsejben az asztal fölött a gerendára erősített zsinigre 2—3 almát kötnek s ezek hetekig ott csüngenek.⁴³ Göcsejben az aratók az aratás befejezése után díszes, ún. Jézus kévét kötöttek, átadták a házigazdának. A kévét otthon az asztalra tették s arról fogyasztották el a vacsorát. A kévét azután másnap a tyúkoknak adták, hogy jobb

³⁶ HERKELY K., i. m. 20. l.

³⁷ Cs. SEBESTYÉN K., Falitéka. Népünk és Nyelvünk, II. 1930. 41—46. l. — VISKI K., Magy. Népr. I. 245—246. l. A részletadatokra l. JANKÓ J., i. m. 859, 877, 887, 891, 895. l. — GÖNCZI F., i. m. 424. l. — MALONYAY D., i. m. 165. l. stb.

³⁸ MALONYAY D., i. m. 145. l. — SZABÓ T. A., i. m. 28. l.

³⁹ BARTUCZ L., Adatok a Nagy Magyar Alföld népies építkezéséhez. Népr. Ért. 1910. 42—43. l.

⁴⁰ JANKÓ J., i. m. 860. l. — GYÖRFFY I., Magyar nép, magyar föld. Budapest, 1942. 110. l.

⁴¹ PINTÉR S., A palóc család otthona. Népr. Ért. 1909. 202. l.

⁴² ISTVÁNFY GY., i. m. 11. l.

⁴³ GÖNCZI F., i. m. 271. l.

tojók legyenek.⁴⁴ A Lápos völgyi magyaroknál (Domokos, Magyarlápós) az aratás befejeztével egy búzakévéét állítottak a sarokba. A kéve ott állt Szt. István napjáig. Akkor kivitték a csűrbe, valamelyik félreeső zugba elítették s a magját tavasszal a vetőmag közé keverték. A moldvai magyarok (Felsőrekecsin) még a két világháború közötti időben is egy búzakévéét elraktak a pajtába (*szopron*). A kévéét karácsony este a gazda bevitte a szobába, a felrakott párna mellé a sarokba állította s ott állt a kéve újév reggeléig. Ekkor visszavitték a helyére s tavaszi vetéskor a magját a vetőmaggal együtt elvetették. A moldvai magyarok hite szerint ebbe a sarokba nem csap a villám s ezért a félsőbbek égi háborúkor oda állnak.

A sarok kultikus jellegét igen tanulságosan fejezik ki a karácsonyi szokások. Néprajzi leírásainkban több idevonatkozó közlést olvashatunk. Én csak néhány jellemzőbbet említek meg.

A kölesdi magyaroknál (Tolna m.) a sarokasztal „szenthely” volt. Erre terítették a karácsonyi abroszt, amely egész évben megszentelt, varázserejű volt. Így a nyavalyatörős gyermeket ezzel terítették le⁴⁵ s Göcsejben a karácsonyi abroszból vetettek.⁴⁶ Göcsejben karácsony este azasztalt abrosszal leterítik s arra sót, piros almát, gabonafélét, vöröshagymát stb. tesznek s az így megterített asztalról esznek. Az asztal alá kis kötés szalmát, szénát is helyeznek s az asztal alatt lévő szalmára rá is fekszik valaki.⁴⁷ A Nyitra vidéki magyaroknál a karácsonyi vacsora valóságos dramatikus szertartás, amelynek minden mozzanata a termékenységvarázsló rítus tanulságos megnyilatkozása. Manga J. nem ír ugyan arról, hogy a vacsora a sarokasztalnál történik,⁴⁸ de Morvay J. szíves közléséből s a magam megfigyeléséből is tudom, hogy ennél a gazdag hagyományú ethnikai csoportunknál is sarokpad van vagy volt s előtte állt az asztal.

A baranyai Püspökbogádon a sarokasztal alá a gazda karácsony este szalmát vagy szénát helyezett el. Akinek lova volt a lószerszámot is ide tette. Aki pedig szarvasmarhával dolgozott a jármot helyezte az asztal alá. A rudaló kötél, egy lánc és egy kosár kukorica is az asztal alá került. Mindezek aprószenetek napjáig voltak az asztal alatt s ekkor a szalmával megkötözték a gyümölcsfákat, a megmaradt szalmát a disznók alá tették s a szénát a nagyjószágoknak adták. A kukoricából a baromfiaknak szórtak. Vacsoránál az asztal külső sarkára több összehajtogatott abroszt tettek, amelyet — másnap eltéve — a beteg jószág, gyermek leterítésére használtak.⁴⁹

⁴⁴ GÖNCZI F., i. m. 565. l.

⁴⁵ VARGA A., Két szomszéd falu. Adatok Kölesd (magyar) és Kistormás (német) községek összehasonlító néprajzához. Szeged, 1940. 54. l.

⁴⁶ GÖNCZI F., i. m. 564. l.

⁴⁷ GÖNCZI F., i. m. 265. l.

⁴⁸ MANGA J., Ünnepi szokások a nyitramegyei Menyhén. Budapest, 1942. 21—24. l.

⁴⁹ DÖMÖTÖR S., Adalékok népszokásaink ismeretéhez, Ethn. 1959. 345—358. l. (Az itt közölt adatokat kérdéseim alapján jegyezte le Dömötör S.)

A sarokasztalt Göcsejben s a palócoknál 'oltárnak' tekintették,⁵⁰ ezért nyújtott a helye is oltalmat, védelmet, gyógyulást. Göcsejben, az Alsóórségben a nyavalyatörős gyermeket a sarokasztal helyére tették⁵¹ s az Alsóórségben égháborúkor az asztal alá bújtak, mert oda nem csapott a villám.⁵²

A belső sarok, a sarokpad és a sarokasztal nemcsak a kultikus cselekmények helye, hanem a különböző társadalmi hagyományoké is. A sarokasztal melletti ülésrend rávilágít a családfő szerepére, a férfiak és nők egymásközötti viszonyára.

Göcsejben csak a férfiak ülhetek az asztal mellé. A gazda hagyományosan az asztal belső szegleténél, a sarokban ült. Körülötte helyezkedtek el a munkabíró férfiak. Kb. 16—18 éves korig a gyermekek, suhancok sem ülhetek az asztal mellé, hanem a földön, a pitvar talpfáján stb. ettek. Ha sok volt a gyermek, külön-külön kupacban kapták az ételt. A nők az asztal két szabad oldalánál álltak s úgy fogyasztották az ételt. Főképpen a leány nem ülhetett le az asztalhoz. Az ülve étkező leányokat az idősebb asszonyok megpirongatták. Csak a szoptatós menyecskével, esetleg a gazda feleségével tettek kivételt.⁵³ A matyóknál a belső sarok egyik oldalán a nagypapa vagy dédapa ült s tőle balra a legidősebb fia, majd a szolga s a fiatalabb gazdák, fiúk helyezkedtek el. Jobbra is az egyik felnőtt fiú ült, majd a suhancok következtek. Az étkezésnél a szolga volt az első. Ő szedett először az ételből amennyit akart, de kétszer szednie nem volt szabad. Leány, gyerek, de még a gazdasszony sem ülhetett az asztalhoz. Az asszonyok és leányok a kemence padkáját ülték körül s úgy ettek. A nagymama az ajtósarokban helyezkedett el s egy nagy tálból fogyasztotta el a maradékot.⁵⁴ A palócoknál is a sarokpad szöglete a legfőbb hely. Itt ült mindig a gazda s ide ültették az érdekesebb vendéget. Étkezésnél a férfiak az asztal két belső oldalához ültek, vagy ha sokan voltak, hosszúszéket hoztak az asztal két szabadon álló oldalához. Az asszonyok mindig állva kanalozták az ételt az asztal mellett. Azt is tudjuk az Ipoly menti palócoktól, hogy a gazdasszony mindig külön evett.⁵⁵ A kisalföldi Martoson, ha sok a férfi háznál (pl. napszámos), akkor a nők átadják nekik a helyüket s maguk a kemencepadkára vagy az ágy mellé ülnek s ott esznek.⁵⁶ Szatmárban is él az a hagyomány, hogy az asszony nem ült az asztalhoz, hanem kis széken ülve a tűzhelynél ette meg a maradékot.⁵⁷ A moldvai magyaroknál (Csík, Felső-

⁵⁰ GÖNCZI F., i. m. 140. l. — MORVAY J., i. m. 94. l.

⁵¹ GÖNCZI F., i. m. 140. l. — KARDOS L., *Az Órség népi táplálkozása*. Budapest, 1943. 217. l.

⁵² KARDOS L., i. m. 217. l.

⁵³ GÖNCZI F., i. m. 140, 157. l.

⁵⁴ HERKELY K., i. m. 19, 35. l.

⁵⁵ ISTVÁNEFFY Gy., i. m. 11. l. — MORVAY J., i. m. 92. l. — NYÁRY A., i. m. 167. l. — GYÖRFFY I., *Adatok a régi palóc építkezéshez*. Népr. Ért. 1930. 154. l.

⁵⁶ FÉL E., *A nagycsalád és jogszokásai a komárommegyei Martoson*. Budapest, 1944. 16. l.

⁵⁷ LUBY M., i. m. 1935. 203. l. Vö. ehhez BÁTKY Zs., *Magy. Népr.* I. 99. l.

rekecsin) a nők és férfiak külön ettek. A tűzhely mellett volt a nők alacsony asztala, a szoba közepén pedig a férfiaké. Úgy látszik a múltban az asszonyt csak kivételes esetben tisztelték meg azzal, hogy az asztal mellé engedték ülni. Így Szatmárban a házasodni készülő legény szülei, ha a leányosházhoz mentek *tűzhelynézni*, akkor a leány anyja is az asztalhoz ült a férfikkal együtt.⁵⁸ A sarokpad szögének jelentőségét láthatjuk a lakodalmi ülésrend esetében is. Szendrey Á. szemléletes rajzokon mutatja be, hogy a nógrádi Szokolyán, a zempléni Pusztafaluban a násznagyok, a menyasszony és vőlegény ül a belső sarokban s körülöttük helyezkednek el az alacsonyabb tisztségviselők (nyoszolyók).⁵⁹ Más vidékekről is lehetne hasonló példát idéznünk. A baranyai Püspökboogádon keresztelő alkalmával a keresztapa és a keresztanya ül a belső sarokban, körülöttük a család tagjai s a vendégek. Az ételből a keresztszülők vesznek először.

Igen tanulságos, hogy a nők különülésüket megőrizték a lakodalmi szer-tartásoknál. A szlavóniai magyaroknál négy külön asztalnál eszik a lakodalmi násznép. A férfiak a bejárattal szembeni falhoz állított asztalhoz ülnek. A szoba hátsó falánál ülnek a muzsikások, legények, gyermekek s a külső falnál a meny-asszony, az asszonyok, a leányok. Az idősebb asszonyok a *szenesház* (konyha) hátsó falánál, a nyílt tűzhely közelében alacsony széken ülve közösen esznek egy tálból.⁶⁰ A matyó lakodalomban a sarokasztal a főasztal. Belső sarkához a vőlegény násznagya, a menyasszony édesanyja vagy valamely nőtestvére ül. A belső oldalon egyébként csak férfiak foglalnak helyet. A mellékasztalt (végasztal) a szoba hátsó fala mellett helyezik el. Erről Györffy I. azt mondja, hogy „a mellékasztalnál a ház hátulsó fala és a konyha felől ülnek a lányok, menyecskék, asszonyok vegyesen”.⁶¹ A gyermekek a kamarában esznek s asztaluk egyik végénél a fiúk, a másik végénél a leányok ülnek. A vőlegény és menyasszony az ételt szolgálja fel. Jankó J. arról ír, hogy a Balaton vidékén az új pár a századforduló idején az asztal középső két helyén ült, mellettük két oldalt a két nyoszolyóleány s az egyik sorban a férfiak, a másikban a nők foglaltak helyet.⁶² A szebeni Szakadátón a násznagy mondja meg, hogy ki hová üljön s a rendet szigorúan betartja mindenki. A férfiak és nők külön-külön csoportokban kor szerint helyezkednek el.⁶³

Ez utóbbi megfigyelések is azt igazolják, hogy a szobán belül a nők és férfiak számára megvolt az egymástól elkülönült hagyományos hely. Ezt a

⁵⁸ LUBY M., i. m. 81. l.

⁵⁹ SZENDREY Á., Szokolyai népszokások. Népr. Ért. 1938. 301. l. — SZENDREY Á., Pusztafalusi néphagyományok. Népr. Ért. 1939. 161. l.

⁶⁰ GARAY Á., Szlavóniai régi magyar falvak. Népr. Ért. 1911. 238. l.

⁶¹ GYÖRFFY I., A házasság és a lakodalom a matyóknál. Népünk és Nyelvünk II. 1930. 248. l.

⁶² JANKÓ J., A Balaton-melléki lakosság néprajza. Budapest, 1902. 390. l.

⁶³ VÁMSZER G., Szakadát. Egy szebenmegyei magyar szórvány. Kolozsvár, 1940. 125. l.

szokást a lakodalom elsősorban azért tartotta fenn, mert a hétköznapi élet formája gyorsabban változik, alakul át, mint az ünnepeké.

A szoba kultikus hagyományokkal és az ülésrenddel kapcsolatos sarkának a kelet-európai népeknél gazdag terminológiája van. A magyar terminológiáról azonban — sajnos — keveset mondhatok. Valószínűnek tartom, hogy a népi emlékezetben már elhalványult az elnevezés s korábban a házbelső leíróinak figyelme nem terjedt ki erre a kérdésre. Mégis néhány szerény adalékot megemlíthetek. Gönyey S. leírásából úgy vélem, hogy a Zselicségben ezt a sarkot nevezték *övösaroknak*.⁶⁴ A palócoknál a lóca előtt a *szögben* áll az asztal.⁶⁵ Feljegyzésem szerint az abaúji Kovácsvágáson ez a része a szobának az *első szög*. A Lápos völgyében, a Mezőségen s több moldvai faluban kiterjedt kérdezősködés után sem akadtam semmilyen elnevezés nyomára. A Lápos völgyi román Rogozon ellenben a szobának ezt a részét nevezik 'szent saroknak', 'nagyhelynek' (*colful sfint, locul mare*). A szepesi németek *Brautwinkel* néven ismerik ezt a sarkot, amelyről Gréb J. azt mondja, hogy katolikus helyeken a sarokban kereszt, szentkép áll. A sarok lakodalom alkalmával a fiatal pár helye.⁶⁶ A szepességi Žakarovcén feljegyzésem szerint *kucik, oltarik* ennek a saroknak a neve. A trencsényi Čičmanyban az asztal belső sarkának *vrchstola*.

A kultusz és a megtisztelés számtalan szokása fűződik ehhez a sarokhoz a kelet-európai népeknél. Mindenekelőtt figyelmet érdemel a sarok elnevezése. Erre már fentebb utaltam is. A 'szép', 'nagy' és 'első' sarkon kívül a nagyoroszkok 'fősaroknak' (*glavnyj ugol*), 'tiszteleti saroknak' (*početnyj ugol*), 'felső saroknak' (*verchnij ugol*) nevezik. A finneknél 'hátsó sarok' (*peränurkka*) az elnevezése s hasonló jelentésű terminológiája ismeretes a karjalaiaknál, a déli észteknel és a szetukézeknel. Karjalában ismeretes 'férfisarok' (*urohien čuppu*), 'nagysarok' (*suur'čuppu*) elnevezése is. A finn nyelvben nemcsak a saroknak, hanem ennek az egész negyednek megvan a sajátos elnevezése: *perilattia* 'hintere Diele', *päälattia* 'Hauptdiele'.⁶⁷ Mint nálunk, ugyanúgy a finneknél, a karjalaiaknál, a vótoknál, szetukézeknél, észteknel, oroszoknál, stb. a sarokban áll az asztal. Felállításának azonban különböző variánsai lehetnek. Ránk G. az asztalnak ezt a sarkos elhelyezését nem tartja ősinék. Korábban az asztal, ha egyáltalán volt a parasztházban, végignyúlt a főfal mentén.⁶⁸ A kérdés részletezésétől azonban eltekintek, mert nem tartozik szorosabban vizsgálatainkhoz.

A kultikus sarok igen gyakran azok számára van fenntartva, akiket megakarnak tisztelni. Így a litvánoknál keresztelő alkalmával a keresztanya ül a sarokban. A finneknél, észteknel, karjalaiaknál ez a hagyományos helye a

⁶⁴ GÖNYEY S., Adatok a Zselicség tárgyi néprajzához. Népr. Ért. 1931. 95. l.

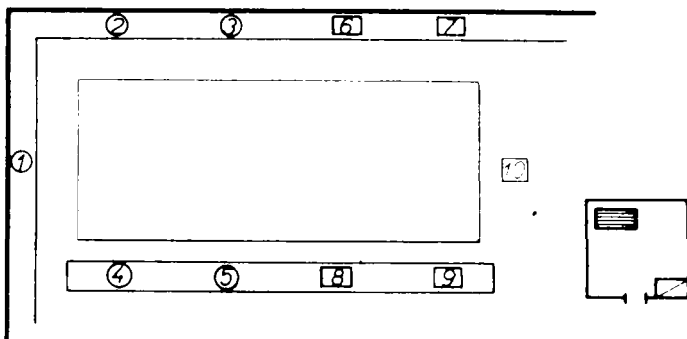
⁶⁵ NYÁRY A., i. m. 168. l.

⁶⁶ GRÉB J., Zipser Volkskunde. Kesmark und Reichenberg, 1932. 246. l.

⁶⁷ RÁNK G., 1949. a. 69—70. l.

⁶⁸ RÁNK G., 1949. a. 73, 89. l.

családfőnek és a megtisztelt vendégnek (5. kép). A karjalaiaknál nőnek nem volt szabad a sarok közelében a padon helyet foglalni. Az oroszoknál szintén az apának vagy a megtisztelt vendégnek a helye volt a sarokban található pad valamelyikének a vége. Ha az apa meghalt akkor az ottülés szokása a legidősebb fiára szállt. Mivel az észteknél hosszú asztalok voltak a sarokban elhelyezve az asztal egyik végénél (a kultikus sarokban) korszerint ültek a férfiak, míg az asztal másik végén a nők. A karjalai nagycsaládnál megfigyelték azt is, hogy csak a férfiak ülnek az asztalhoz. A nők külön kis asztalnál helyezkednek el. A fehér- és nagyoroszoknál, az észteknél korábban szintén külön

5. kép. Ülésrend a déli észteknél (Halliste kerület). 1. A házigazda, 2-5. fiai és a szolgálak, 6-9. leányai és a cselédleányok, 10. a felesége ülőhelye. Ránk G. után.

étkeztek az asszonyok és a gyermekek. Igen érdekes a vótok szokása. Náluk szintén külön asztalnál ettek a férfiak, a nők és a gyermekek. Ha azonban csak egy asztal volt a háznál, úgy először a férfiak ültek az asztal mellé s amikor befejezték az étkezést, helyüket elfoglalták az asszonyok. Délnyugati Észtorországban ismeretes az a szokás, hogy az asztal felső végén ülve esznek a férfiak és az alsó végén állva a nők. Több olyan feljegyzést ismerünk Karjalából, a finnektől, hogy az asszonyok a kemence mellett fogyasztják el ételüket.⁶⁹

A sarokhoz fűződő kultikus szokások közül is említék néhányat. A kultikus jelleg már abból is következik, hogy a sarok tabú a nők részére. Orthodox területeken a sarok kultikus jellegéhez tartozik az ott elhelyezett sok szentkép, ikon. A sarokban a mennyezetre szíjácsból, papírból készült madarat, színes tojánhéjat, szalmafonatot függesztenek fel (finnek, észtek, oroszok). Az inkeriknél ez a sarok egy természetfeletti lény, az oroszoknál a házi szellemek tartózkodási helye. A szetukézeknél és az oroszoknál nem volt szabad a padra úgy feküdni, hogy az ember lába a kultikus sarok felé essen. Az oroszoknál szokásban volt a paraszas fazekat az új házban összetörni és a cserepekét a hátsó sarokba elásni. Az izsorok a régi háziszellemek részére az ikonok

⁶⁹ RÁNK G., 1949. a. 70—89. l.

mellé egyes alkalmakkor pálinkát tettek s az asszonyok a szellemeket úgy vendégelték meg, hogy a sarokban lévő szentek száját kenték be tejfellel, sódarabkákat szórtak melléjük s 'egyél! egyél!' szavakkal biztatták őket. Délkeleti Észtországbán a házi szellemek részére a kultikus sarok előtt álló asztal sarkára kenyeret helyeztek. Ismeretes volt az a szokás is, hogy a sarokban lévő deszkapolcra a házigazda húst és kenyeret tett a 'jó házi szellem' részére. A vótoknál az első kévét néhány napra a kultikus sarokba állítják. Az északi nagyoroszkónál az utolsó zabkévét állították fel a sarokba. A kéve ott állt öt napig, akkor kivitték a csűrbe s október elsején az állatok elé vetették. Ezzel a kévével kezdődött meg az állatok téli takarmányozása. A kisoroszkónál piros szalaggal kötötték körül az utolsó kévét, a kultikus sarokban felállították s október elsején az állatoknak vetették vagy a következő vetésig megőrizték.⁷⁰

Néhány szót még a szoba negyedik teréről, ahol a tűzhelyet találjuk. A tűzhely, a kemence környéke természetesen elsősorban a nők tartózkodási helye. De igen gyakran más családtagok fekvő, alvó helye is. A matyóknál a boglyakemence és a fal közötti hely a *sut*. Itt alszanak a gyerekek is, itt húzódnak meg a beteg öregek. A *sut* volt a helye leánykérés alkalmával a fogadott dudásnak is.⁷¹ A palócoknál az idős férfiak, gyermekek a kemence tetején, a kemencepadkán feküdtek. Napközben is elheverészték az öregek a padkán. Koldusnak, vándor kereskedőnek, drótosnak, gyolcsosnak szintén a kemencén szorítottak helyet. A palócoknál akkorák voltak a kemencék, hogy 7—8 vándor szlovák is elfért a tetején.⁷² Feltűnő, hogy arról nincs adatunk, hogy a kemence a nők rendszeres alvó, fekvő helye lenne. A fenti kelet-európai területeken a pihenőhely, alvóhely funkciója hasonlóan megvan az ottani kemencéknek is.⁷³

A magyar adatok (az irodalomból és gyűjtésemből csak a legjellemzőb-eket emeltem ki) s azok kelet-európai párhuzamai nyomán megállapítható, hogy a múlt század második felében, a századforduló idején különböző ethnikai csoportjainknál, Göcsejtől a moldvai magyarokig, a Nyitra vidéki magyarságtól a Dél-Dunántúlig a parasztszoba belső tere négy kisebb térre tagolódott: 1. A sarokasztalt magábfoglaló kultikus sarokra, s az ahhoz kapcsolódó térre, amely patriarchális hagyományokat is megőrzött. A kultikus tér és sarok azonban nincs összefüggésben az asztal odahelyezésével. A sarok, a tér kultikus jellege már akkor is megvolt, amikor még ide-oda helyezhető *evőszék* volt a magyar parasztszobában. 2. A nők munka és alvóterére, amely a belső fal mentén húzódott s a mestergerenda vonala határolta el a kultikus tértől. 3.

⁷⁰ RÁNK G., 1949. a. 90—108. l. — RÁNK G., 1949. b. 59—82. l.

⁷¹ HERKELY K., i. m. 20. l.

⁷² ISTVÁNFY GY., i. m. 8—9. l. — MORVAY J., i. m. 90, 220. l.

⁷³ SCHIER B., *Hauslandschaften und Kulturbewegungen im östlichen Mitteleuropa*. Reichenberg, 1932. 202. l.

Az ajtó előtti alárendeltebb negyedre, amely társadalmilag szinte nem is tartozott a szoba többi részéhez. 4. A tűzhely, a kemence által elfoglalt területre. Ez a belső térbeosztás visszatükrözi a nők társadalmi alárendeltségét s a férfiak (a családfő) vezetőszerepét, valamint a különböző értelmű (pl. bőség-varázslás, a termés biztosítása) kultikus funkciókat.

A különböző funkciójú tereket jellemző hagyományok ethnikai csoportjainknál különböző szinten és különböző formában maradtak fenn. A szokások és kultikus cselekedetek különböző formájának lényegében azonban ugyanaz a jelentősége és értelme. Ez a térbeosztás természetesen hosszú történeti fejlődés eredménye és ősi hagyományok — talán többszörösen átalakult — változata. Hasonló térbeosztást figyelhetünk meg a Ránk G. által tárgyalt területen kívül is, így a lengyelek, ukránok, szlovákok, románok lakóhelyiségeiben. Az idevonatkozó leírások sajnos elég gyérek és hézagosak. Ha az egyes szerzők a sarkos berendezést be is mutatják, annak elsősorban esztétikai jelentőségét emelik ki. Ezt teszi Václavík A. egy Pozsony melletti horvát faluról írt monográfiájában.⁷⁴ Dima Al. — egy fogarasi falu lakóinak esztétikai felfogásáról írva — részletesen szól a kultikus sarokról s a bejárattal szemközti falról. Elmondja, hogy a falfelületeket szőttesek, mázas tányérok, korsók és ikonok díszítik. A díszítésnél megnyilatkozó művészi ízlés, a díszítésre használt tárgyak s azok elrendezése a falu minden rétegénél ugyanaz, de a gazdagabbak több szőttest, kerámiát, ikont raknak a falra. Különösen az egyházi és családi ünnepek alkalmával zsúfolják a díszítményeket. Ilyenkor előkerül a leányok kelengyéje is, hogy azt a legények megcsodálhassák. A díszítésnek azonban megvan a mágikus funkciója is, mert az ikonokat a rossz szellemek elleni védekezésül is kirakják s azt tartják, hogy ahol nincsen ikon oda az ördög jár.⁷⁵ Bednárik R. felhívja a figyelmet az asztal sarkos elrendezésére. A szlovákoknál is az asztal belső sarkánál ül a vendég, a családfő. Az asztal maga a család férfitagjai, a férficseléd helye. Ha ők helyet foglalnak az asztalnál a nők állva maradnak. Az asztal belső sarkánál van a megtisztelés helye. A karácsonyi szokások jórésze is a sarokasztal körül bonyolódik le.⁷⁶ A kultikus sarok jelentőségének több szlovák példáját említi Mjartan J.⁷⁷

Mindezekben a területeken s a magyarságnál is a térbeosztásnak különböző változatai vannak és a rávonatkozó hagyományok nem egyformán, nem azonos intenzitással élnek. A hagyományok formáját, intenzitását, funkciójának a jelentőségét nagymértékben befolyásolják a gazdasági és társadalmi tényezők. A rendelkezésünkre álló adatok töredékességéhez hozzájárul az is, hogy a ház belső életének vizsgálói az itt tárgyalt problémáktól eléggé távol állottak.

⁷⁴ VÁCLAVÍK A., Podunajská dedina v Československu. Bratislava, 1925. 57. l.

⁷⁵ DIMA AL., Drăguș. Un sat din Țara Oltului (Făgăraș). Impodobinea porților, interioarele caselor, opinii despre frumos. București, 1945. 20, 23. l.

⁷⁶ BEDNÁRIK R., i. m. 82. l.

⁷⁷ MJARTAN J., L'udové staviteľ'stvo. — Banická dedina Žakarovce o.' gyűjtésményes munkában. Bratislava, 1956. 231—233. l.

Ennek ellenére az is megállapítható, hogy a magyar népterületen s a Kárpátok különböző ethnikai vidékén a parasztszobák térbeosztása s az egyes 'negyedek' társadalmi funkciója megegyezik a finn, az észti, az orosz stb. szobák térbeosztásával és társadalmi funkciójával. Sőt azonos elvek érvényesülnek a belső- és észak-ázsiai sátrak és egyéb hajlékok belső tagolódásánál. A kelet-európai térbeosztásnak pedig megvannak az északi germán párhuzamai is. Mindezek problémáit Ránk G. igen körültekintően feltárta s rámutatott a kultikus sarok, a megtiszteltetés szobai helyének, az asztal sarkos elhelyezésének a kialakulására is. Nem tartozik vizsgálatunk keretébe kutatásának nyomkísérése. Azt azonban hangsúlyozzuk, hogy Ránk G. többretű történeti összefüggéseket lát az északi germán, a kelet-európai s a különböző ázsiai hajlékok térbeosztása között.⁷⁸ Azon a véleményen van, hogy az ázsiai nomád pásztorok térbeosztása indirekt módon, mégpedig a keleti magaskultúrák útján nyomult be Európába.⁷⁹ Ez a megállapítás sok tekintetben helytálló lehet, de külön kérdés az idetartozó magyar problémák — legalábbis egy részének — a megtárgyalása. A magyarság feltétlenül hozott magával idevonatkozó hagyományokat. Ezt igazolják a régészeti vizsgálatok is.⁸⁰ A temetők rendje (a nők és férfiak elkülönülése) lényegében megfelel a házban és az asztalnál megállapítható rendnek. Ne felejtjük el, hogy a primitív ember felfogása szerint az élet normái szerint él az egyén és funkcionál a társadalom a halálban is. Természetesen ősi hagyományaink beilleszkedtek a közép-európai lakáskultúra sokrétű alakulási folyamatába vagy meghatározói lettek egyes alakulási folyamatoknak. Minderre azonban már nem térhetek ki. Feladatomban csak azt tekintetem, hogy a XIX. század végi vagy későbbi adatokból társadalomnéprajzi jellegű következtetést vonjak le. Még arra azonban felhívom a figyelmet, hogy valami 'társadalmi rend', 'térbeosztás' pásztorkunyhóinkban is lehetett, mert a tolnai Duna mentén a kúpalakú pásztorhajlékokban mindig a bejáratától balra esett a fiatalabb pásztor fekvőhelye.⁸¹

⁷⁸ RÁNK G., 1951. 190—203. 1.

⁷⁹ RÁNK G., 1951. 203. 1.

⁸⁰ LÁSZLÓ Gy., *A honfoglaló magyar nép élete*. Budapest, 1944. 161. skk. 1.

⁸¹ KOVÁCH A., *Kezdetleges épületek Tolna vármegyében*. Népr. Ért. 1912. 238. 1.